

Manici Edebiyat: MANİCİ EDEBİYATTA NAZİM

Manici edebiyatta "nazım, manzume, siir" ic,in Hintc.eden gegme slok ve Turkc.e taksut kelimeleri kullamlmıştır. Bu iki kelime metinlerde c.ogu defa es manali olmak iizere bir arada ge^er. Kiig kelimesi de šiir ve nazım için kullanılmıştır. Bu kelime muhtemelen nazım ezgisini de ifade ediyordu. Sogdakc.a'dan gec.en bas ve başık kelimeleri de Manici edebiyatta ilahi manasmdadır.

Manici siirin nazım birimi umumiyetle dortliiktir. Bazan beslikler de nazım birimi olabilmekte, iki veya iic. misrali birlikler ise daha c.ok baglanti maksadiyla kullanılmaktadır. Manici siirin en muhim hususiyeti, misra basi kafiyesidir. "Kit'a aliterasyonu" ve "Altay aliterasyonu" da denilen misra basi kafiyesinde, kit'alaradaki dort misram basında da aym ses bulunur. Eger bastaki ses iinsiiz (sessiz) ise ondan sonra gelen iinlii de aynidir. Ancak iinliilerin ayniyetinde o ile u ve 6 ile ii misra basi kafiyesini bozucu sayılmazlar ve birbirlerinin yerlerine gelebilirler. Metinler arasmda yer alan "Oliim, Mani ic.in ilahi " šiirlerinde misra basi kafiyesi agik olarak goruilmektedir.

Mani siirinde misra basi kafiyesinden baska ahenk unsurlari da vardir. Bunlar c.esitli tekrarlar ve aliterasyonlardir. Misra basi kafiyesi, bazan misralarm ic.inde de tekrarlanarak bir "ic. aliterasyon" meydana getirilir. "Oliim " siirinde misra basi kafiyesi olarak kullamlan t'lerin misralar ic.inde de ^ok sik tekrarlanarak nasil bir ic, aliterasyon yarattigi ve šinasi Tekin'in ifade ettigi gibi "Cehennemim ugultu ve giirultiilerini; oliim me-

leklerinin takirtilarmi, tarrakalarmi aslmada patlayici bir ses olan t aliterasyonu ile" okuyucuya nasil du-yurdugunu gormek miimkiindir. Mani šiirinde misra sonlarmda kafiyeye yoktur. Fakat eklerin ve kelimelerin tekrarlanmasi suretiyle bazan "redif'e basvurulmaktadır. Kelimelerin ve misralarin tekran da ahenk unsuru olarak kullamlmıştır. Bu tip tekrarlarla muhtesem bir ahenk meydana getiren "Tan Tann" ilahisi, Resid R. Arat'm ifadesiyle adeta bir "davul senfonisi"intibai uyandimaktadır.

Hece sayisi bakimmdan Mani siirinde belli bir diizen yoktur. šiirde misralar, farkli sayida heceye sahip olabilmektedir. Misralarda hece sayisi iic,ten on bese kadar degiřir. Bazan eřit sayida heceli misralar art arda getirilerek, bazan da fasilalarla eřit heceli misralar kullamlarak hece sayisi bakimmdan belli belirsiz bir ahenk yaratir. Bazan bu ahenge duraklarm da istirak ettigi olur. Mesela "Oliim " siirinde X + 4 seklinde bir durak diizeni dikkati c.ekmektedir.

Mani muhitine ait bir sairin adi giiniimiize kadar gelmiştir: Aprmgur Tigin. Bu sair, Tiirk edebiyati tarihi bakimmdan fevkalade mihimdir. (^iinkii edebiyatimizda, sairi belli olan ilk fiirler ona aittir. Apringur Tigin'den bize kadar iki siir ulasmıştır. Bunlardan biri Mani ic.in yazilmis bir medhiyedir. Apnnc,ur Tigin'in "Sevgili" admi verdigimiz siiri ise edebiyatimiz ilk lirik siiridir. Diinyevi ve dhansiimul bir konu olan "ask"i isleyen ilk Tiirk siiridir.

Mani muhitine ait diger siirlerin sairleri belli degildir.

Hakan'a Arz (*)

K6k bori teg sini birle yonym, Kara kuzgun teg toprak iize kalayin. Igke Komiiri, Bilegiike Yan teg bolayin.

**Bozkurt gibi senin ile yiiriyeyim,
Kara kuzgun gibi toprakta kalayim.
Kirmana Komiir dagi, Bilegi tasina
Yar suyu (***) gibi olayim.**

Erklig ulug iligimiz eriirsiz;
Altun^a tommis, Tomhnc,a
tommuş Kutlug^ bilge
begiimiiz eriirsiz.

**lii, ulu hakammizimiz; Alhn
gibi toplanmis, Top gibi bir
araya gelmis Kutlu- bilge
begimizsiniz.**

Yeme kahn kara bodununguzni
King koyunguzda,
Uzun etekingizde
Kiyii kiizeddii tutup acmu igdiirsiz.

**Yine kalabalik halkinizi
Genis koynunuzda,
Uzun eteginizde
Koruyup gozeterек tutar ve himaye edersiniz.**

(*) Metin; P. Zeime'den ("Tiirk?e Bir Mani šiiri", TDAY Belleten, 1968) aynen ahnmıştır.

(**) Şine-Usu Yaziti'nm kuzey cephesi, sekizinci satında Karakum asildikten sonra "Komiir Dagı'nda, Yar irmagında ii^ tuglu Tiirk milleti'nden bahsedilmektedir: Komiir tagda, Yar iigiizde uc, tuglug Tiirk bodun. Orkun I, s. 166. Bu dag ve suyun bazi ozellikleri olmalı. Orhun bolgesindeki yer adlardan bahsettigine gore siir, 840 tarihinden onceye ait olabilir.

Oliim

tiiz-im bilge kişiler tirile(l)im.
tengri-ning / bitigin biz ifidelim.
tort ilig / tengri-lerke tapinahm.
tort ulug / emgekde kurtulahm.

**Asil bilge kisiler derilelim,
Tanrmin hitabini ifitemim, Dort
han tanriya tapinahm, Dort ulu
azaptan kurtulahm.**

tort ilig tengri- / lerde tanigmalar.
tengri nomm todag-malar.
tiinerig yeklerke tapunug-malar.
tiimenlig / irinⁱⁱ kiligmalar

**Dort han tanniyi tammayanlar,
Tann soziinii saymayanlar,
Karanlik f eytanlara tapinanlar
On binlerce giinah ifleyenler!**

tiipinte ol'ukma / olmeki bar.
tiinerig tamuka tiişmeki / bar.
tiimenlig yekler kelir tiyiir.
tumanlig / yekler ayar tiyiir.

**Sonunda mutlaka olmesi var,
Karanlik tamuya diif mesi var.
Kitap diyor ki-On binlerce f
eytan gelir, Dumanh ş eytanlar if
goriir.**

tiinerig tungiile / basar tiyiir.
Tunumlug tegir tiyiir. T6ş 6z-e /
olurup tiiltiiriir tiyiir. tanmiş iiz-
iitler / tafikar tiyiir.

**Karanlik gece gibi basar,
Karanlik iyice [^]oker.
Gogsine oturup deser,
Inkarci canlar gikar.**

teg et'iiz-in / kodur tiyiir. tavan
turguru kalir tiyiir. tetrii sa[^]lig
kurtga yek kelir tiyiir. tolihg / bulit
teg tonki kaflihg (tiyiir).

**Tardica geviriir bedenini,
Mai mülkiin geride kahr. Ters
kilh acflze f eydana gelir: Dolu
bulutu gibi kara kaf h,**

kanlihg bukac; / teg karaki tiyiir.
kaşguk teg kara boy emki / tiyiir.
burmmta boz bulit oniir tiyiir.
tamgakmta kara tiitiin taşikar / tiyiir.

**Kanh comlek gibi gozlii, Kazik
gibi kara memeli, Burnundan
boz bulut agar, Bogazindan
kara duman cikar.**

Mani Iqin Ilahi (*)

125
alti ka[^]ig 6(ze a)zmişlarka.
agmaka inmek ajunlang korkittingiz.
avuş tamu emgekin bilturtingiiz.
alkatmiş biş kat tengri yirinte togurtunguz.

**Alti duyu yiiziinden azmislara
Qi|aş iniş alemlerini gosterdiniz,
Avif tamusunun azabini bildirdiniz,
Ovulmiş, beş kat tann yerinde dogurttunuz.**

130
kutru (I gu yol ymgak I)lang tileyii.
koptm smgar il uluşlarig I keztingiz.
kutkargu tmliglang taptukta.
kodmadin kamigum kutkartngiz.

**Kurtuluş yol ve yoniinii arayip Her
yandaki il ve iilkeyi gezdiniz.
Kurtarilacak canhlan bulunca
Eksiksiz hepsini kurtardiniz.**

ogatip kelmiş bizni teg tmhgka
evangliun nom retnig nomlap
koddunguz. ozgu kutrulgu yol
ymgakig. ol nomta eşidip ukar[biz].

**f lnp gelmiş bizim gibi canhlara,
Evangliun kanunu cevherini biraktimiz.
Gecif, kurtuluf yol ve yoniinii Bu
kanundan if itip anlariz biz.**

(*) Metin, R.R. Arat'm, Eski Turk şiiri'nden alınmiştir.

140

apan biriik [mu]ni teg.
arig no[mug] nomlap
kodmasar.
amtika tegi yiritingii.
alkinmazmu erti tmhglar.

**Fakat siz bunun gibi Temiz
kanunu birakmasaydiniz,
Œimdiye kadar bu diinya ve
Mahvolmaz mi idi canlilar?**

tiirk I burkanlarta kin intingiz.
tozkerin[csiz] burkan kutm
bultunguz **tiik** tiimen tmliglang
kutkartmgiz. t[iinerig] tamutm
toziini ozgurtunguz.

**Gu^lii burkanlardan sonra indiniz,
Ashna eriŒilmez burkan bahtim
buldunuz. On binlerce canhyi
kurtardmiz. Karanlik tamudan
hepsini cikardiniz.**

145

alt kaltag uza[nmaklarig] taskanp.
admlarka asiglig isig islettingiz.
azmis[la]rka yolci yirci boltunguz
ayig [kilmc]hg simnu iligintin
ozgurtung[uz].

**Hile, yalan, tembellikleri atip
Baskalarina faydali is iflediniz.
Azmiplara oncii, rehber oldunuz,
Giinaha sokan f eytan elinden
kurtardmiz.**

205

ozug yatig adirt[adm].
6zirken[ingiz] yumkmi.
[6z 6]tiinguz birt[ingiz].
ilgiisiiz sansiz
tmhglarka.

Ozti, yadi ayirmadan
Benimsediniz hepsini Oz
ogiiduniizu verdiniz Bu
talihsiz, bedbaht canhlara